

1304). İbn Hacer'in hocası Muhammed b. İbrâhim el-Beşteki'nin İbn Nübâte'nin şiirlerinden derlediği bu esere İbn Hacer *ez-Zeyl 'alâ mâ ceme'ahû el-Beşteki min nazmi İbn Nübâte (el-l'irâf ve'l-is-tidrâk 'alâ men cema'a Dîvâne İbn Nübâte el-Mısrî)* adıyla bir zeyil yazmıştır. 2. *Hazîretü'l-üns ilâ hazreti'l-Kuds*. Müellifin Kudüs şehrine yaptığı seyahati anlatan bir risâle olup İbn Hicce'nin *Şemerâtü'l-evrâk'*i içinde yayımlanmıştır (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, s. 358-370; nşr. Müfîd Kumeyha, s. 235-244). 3. *Hubzü's-şâ'ir*. Arpa'da mevcut, "Arpa ekmeği hem yenir hem de yerilir" anlamındaki atasözünün açıklanması dair bir risâle olup İbn Hicce bunu eserinde iktibas etmiştir (bk. *Hizânetü'l-edeb*, s. 14-15, 284-289). 4. *Dîvânü'l-ḥuṭabî'l-minberîyye*. Memlûk Sultanı el-Melikü'n-Nâsır Hasan b. Muhammed adına yazılmış elli iki hutbeyi ihtiva etmektedir (Kahire 1302, 1304). 5. *Serḥu'l-uyûn fî şerḥi Risâleti İbn Zeydûn*. İbn Zeydûn'un, sevgilisi ve Endülüs Emevî Halifesi Müstekfî-Billâh'ın kızı Vellâde'nin ağzından Vezir İbn Abdûs'e yazdığı alaylı risâlenin şerhidir. Defalarca basılan eseri (İstanbul 1275; Kahire 1278, 1290, 1305, 1321, 1348, 1377) Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim tahkik ederek yayımlamıştır (Kahire 1383/1964). *Serḥu'l-uyûn*, Karahaliizâde Mehmed Saîd (ö. 1168/1754) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstanbul 1257). 6. *Ferâ'idü's-sülûk fî meşâ'idi'l-mülûk*. Şair, 167 beyitten oluşan bu manzumesinde el-Melikü'l-Efdal'le beraber çıktıkları bir avı tasvir etmektedir. Kaside divanının içinde yer aldığı gibi (s. 585-592) Muhammed Es'ad Tales tarafından müstakil olarak da neşredilmiştir (MMLr, II, 302-310). 7. *Matla'u'l-fevâ'id ve mecmâ'u'l-ferâ'id*. Üç bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde bazı hadislerdeki garîb kelimeler açıklanmış, ikinci ve üçüncü bölümlerde şair ve ediplerin ye-

nilik ve buluşlarından söz edilmiştir (nşr. Ömer Mûsâ Bâşâ, Dimaşk 1392/1972). 8. *el-Müfâḥare beyne's-seyf ve'l-kalem*. İbn Hicce, ihtiva ettiği edebî sanatlar dolayısıyla risâleyi *Hizânetü'l-edeb*'de (s. 104-109) iktibas etmiş, eser ayrıca Beyrut (1312) ve Kahire'de (1934) yayımlanmıştır. 9. *Müntehabü'l-hediyye mine'l-medâ'ihî'l-Mü'eyyediyye (el-Mü'eyyediyyât)*. Müellifin el-Melikü'l-Müeyyed Ebü'l-Fidâ hakkında yazdığı methiyeleri ihtiva etmektedir (Kahire 1289, 1323; Beyrut 1304). 10. *Muḥtârü Dîvânî İbn Kâlâkıs* (nşr. Halîl Mutrân, Kahire 1323).

İbn Nübâte'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Kaṭrû'n-Nübâtî, Sâku'r-raḳîḳ, Muḥtârü Dîvânî İbni'r-Rûmî, es-Sec'u'l-muṭavvâḳ, el-Fâzıl min inşâ'i'l-Fâzıl, el-Ecvibetü'l-muṭtebere 'anil-fütye'l-mübtekere, Ta'liku'd-divân, Talîffü'l-mizâc min şî'ri İbnü'l-Haccâc, Huṭbe fî ta'zîmi şehri Receb, ez-Zehrü'l-mensûr, Sülûkü düveli'l-mülûk, Mürâselâtü İbn Nübâte, İbrâzü'l-aḥbâr, Celâsetü'l-kaṭr, es-Sebatü's-seyyâre, Şe'â'iru beyti't-taḳvâ, Zarâ'ifü'z-ziyâde, Muḥtârü Dîvânî İbn Senâ'il-mülûk, Muḥtârü Dîvânî Şerefiddin el-Enşârî, el-Metâli'u's-sitte, el-Muḥfaḥare beyne'l-verd ve'n-nercîs, el-Müntehabü'l-Manşûrî, en-Nihletü (et-Tuḥfetü'l-ünsiyye fî'r-riḥleti'l-Kudsiyye*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Nübâte el-Mısrî. *Matla'u'l-fevâ'id ve mecmâ'u'l-ferâ'id* (nşr. Ömer Mûsâ Bâşâ), Dimaşk 1392/1972, neşredenin girişi, s. 5-24; Safedî, *el-Vâfi*, s. 311-331; Sübkî, *Ṭabakât* (Tanâhî), IX, 273; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIV, 322; İbn Hicce, *Şemerâtü'l-evrâk* (nşr. M. Ebü'l-Fazl), Kahire 1971, s. 358-370; a.mlf., *Hizânetü'l-edeb*, Kahire 1304, s. 14-15, 104-109, 284-289; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine* (nşr. Seyyid Câdelhak), Kahire 1966, IV, 339-340; İbn Tağrîberdî, *en-Nücâmü'z-zâhire*, XI, 95-97; Süyûtî, *Hüsnü'l-muḥâḍara*, I, 571; *Keşfü'z-zunûn*, I, 3, 480, 841; II, 961, 979, 1009, 1047, 1243, 1351, 1720, 1850; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), VIII, 364; Şevkānî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 252-254; Serkis, *Mu'cem*, I, 262-264; Brockelmann, *GAL*, II, 11-12; *Suppl.*, II, 47; a.mlf., "İbn Nübâte", *IA*, V/2, s. 777; *Hedyyetü'l-ârifîn*, II, 164; M. Zağlûl Sellâm, *el-Edeb fî'l-aşri'l-Memlûkî*, Kahire 1971, II, 221-233; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), III, 132-133; Ömer Ferruh, *Târîḥu'l-edeb*, III, 794-800; Cevdet er-Rikâbî, *el-Edebü'l-Arabî mine'l-inḥidâr ile'l-izdihâr*, Dimaşk 1403/1983, s. 185-193; a.mlf., "İbn Nübâte", *El²* (İng.), III, 900-901; Ömer Mûsâ Bâşâ, *Târîḥu'l-edebî'l-Arabî: el-aşri'l-Memlûkî*, Dimaşk-Beyrut 1409/1989, s. 342-390; a.mlf., *İbn Nübâte el-Mısrî: emîru şu'arâ'i's-şark*, Kahire 1992; Sâlihîyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, V, 217-219; Muhammed Rızâ Nâcî, "İbn Nübâte", *DMBİ*, V, 22-29.

HÜSEYİN TURAL

İBN NÜCEYD

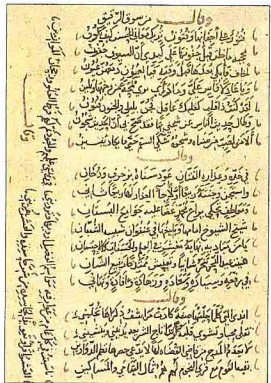
(ابن نجيد)

Ebû Amr İsmâil
b. Nuceyd b. Ahmed
es-Sülemî en-Nisâbü'rî
(ö. 366/976)

Nişâburlu sûfî.

272'de (886) Nişâbur'da doğdu. Süleyman kabilesine mensuptur. *Ṭabakâtü's-şüfiyye* müellifi Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî'nin anne tarafından dedesi, hadis hâfızı Hamdân es-Sülemî'nin de torunudur. İlk öğrenimini muhtemelen Nişâbur'da yaptı. Horasan'da Muhammed b. İbrâhim el-Büşencî ve İbrâhim b. Ebû Tâlib'den, Rey'de Muhammed b. Eyyûb el-Becelî ve Ali b. Cüneyd er-Râzî'den hadis okudu. Daha sonra tanınmış muhaddislerin meclislerine katılmak için Bağdat'a gitti. Burada Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ve Ebû Müslim el-Keccî'nin derslerine devam etti. Bunlardan ve diğer hadis âlimlerinden hadis rivayet etti; kendisinden de Ebû Sa'd Abdülmelik el-Hargûşî, İbn Mencûye, Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Nasr Ahmed b. Abdurrahman es-Saffâr ve Zâhid Ömer b. Mesrûr gibi âlimler rivayette bulundular. İbn Nuceyd'in rivayetleri hadisçiler tarafından makbul sayılmış ve kendisine "muhaddis-i rabbânî" unvanı verilmiştir (İbnü'l-Cevzî, VII, 84; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XVI, 146). Bununla birlikte onun asıl şöhreti tasavvuf sahasındadır. Nitekim Hâkim en-Nisâbü'rî kendisini zamanın tasavvuf lideri olarak tanıtır.

Gençliğinde Nişâbur melâmetîlerinden Ebû Osman el-Hîrî'nin sohbetlerine devam eden İbn Nuceyd onun meşhur müridi oldu. Hücvîrî, İbn Nuceyd'in bir ara müridlik edebine uymayan davranışlarda bulunması üzerine şeyhi tarafından uyarıldığını, bu olaydan sonra ciddi bir şekilde melâmet yolunu tuttuğunu kaydeder (*Keşfü'l-maḥcûb*, s. 382). İbn Nuceyd, Ebû Osman el-Hîrî'nin yanı sıra Cüneyd-i Bağdâdî, İbnü'l-Cellâ gibi tanınmış şeyhlerle de görüşüp kendilerinden istifade etti. Cüneyd-i Bağdâdî'nin kaynaklarda yer alan bazı sözleri onun tarafından nakledilmiştir. Öğrencilerinden Hâkim en-Nisâbü'rî ve bazı müellifler onun Rebiülevvel 365'te (Kasım 975) vefat ettiğini söylerse de (Sem'ânî, III, 279; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XVI, 148) torunu Sülemî ve diğer kaynaklar ölüm tarihini 366 (976) yılı olarak kaydeder. Nişâbur yakınlarında Şâhinber denilen yer-

İbn Nübâte el-Mısrî'nin divanından bir sayfa (Chester Beatty Library, MS, nr. 3813, vr. 65^a)

de vefat eden İbn Nüceyd'in mezarının VII. (XIII.) yüzyıla kadar mevcut olduğu bilinmektedir. Kuşeyrî'nin onun Mekke'de öldüğünü söylemesi doğru değildir.

Sülemî, zamanının en büyük şeyhlerinden olduğunu söylediği dedesi İbn Nüceyd'den bahsederken, "Kendine has bir yolu vardı" (*Tabakât*, s. 454) demek suretiyle onun melâmet ehli arasında farklı bir yeri olduğuna işaret etmiştir. İbn Nüceyd'e göre kendisinde bir varlık görmediği için melâmet ehlinin maddî ve mânevî hiçbir konuda benlik iddiası olamaz (a.g.e., s. 455, 456; a.mlf., *Uşûlû'l-Melâmetiyye*, s. 152). Diğer melâmetîler gibi İbn Nüceyd de nefsi sâlik için en büyük tehlike olarak görür ve, "Nefsinden razı olması kul için felâkettir" der. Nefsini yüksek gören kişinin din bakımından değersiz olacağını söyleyen İbn Nüceyd'e göre (Sülemî, *Tabakât*, s. 455) insan, bütün davranışlarına ve hallerine riya karışabileceği kaygısı taşımadıkça halis kulluk sahasına ayak basamaz (Kuşeyrî, s. 430). Bunun için de itibar düşkününü olmasının ve toplumda tanınmaması lâzımdır. Şöhret tutkusundan kurtulmayı başarabilen kişi için artık dünyadan da insanlardan da uzak durmak zor olmaz. Tevekkül Allah'ın hükmünü gönül rahatlığı ile karşılamaktır. Sûfinin Allah hakkındaki mârifeti, O'na duyduğu saygının ve O'na hizmet için ayırdığı vaktin miktarından belli olur (Sülemî, *Tabakât*, s. 455-456). Sâlikin, kendisinde bulunmayan mânevî bir hali semâ esnasında varmış gibi göstermesinin otuz yıl giybet etmesin-

den daha sakıncalı olduğunu söyleyen İbn Nüceyd (Kuşeyrî, s. 657), diğer melâmetîler gibi tasavvuftaki semâ uygulamasına itibar etmemiştir.

İbn Nüceyd şer'î ilimlere de son derece önem vermiş, dinî bilgiye dayanmayan her mânevî halin zararının faydasından daha çok olduğunu ifade etmiştir. Dinî emirlere aldırış etmemeyi emir sahibi (Allah) hakkındaki bilginin yetersizliğine bağlamış, bu anlayışla tasavvufu, "Dinin emir ve yasakları altında yaşamaya sabretmektir" şeklinde tanımlamıştır (Sülemî, *Tabakât*, s. 454-456). Rivayet ettiği âlî isnadlı hadisleri ihtiva eden *el-Cüz'* adlı risâlesinin (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 146) bir nüshası İstanbul'da Köprülü Kütüphanesi'ndedir (Mecmua, nr. 1584/3).

BİBLİYOGRAFYA :

Sülemî, *Tabakât*, s. 454-457; a.mlf., *Uşûlû'l-Melâmetiyye*, Kahire 1969, s. 152; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 171, 430, 657; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, s. 382; Halife Nisâbü'rî, *Tercüme ve Telhîş-i Târih-i Nisâbü'rî* (nşr. Behmen Kerîmî), Tahran, ts. (Kitâbhâne-i İbn Sînâ), s. 83; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), III, 279; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 84-85; Attâr, *Tezkiretül'l-evliyâ* (nşr. R. Nicholson), Leiden 1907, s. 262-264; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 146-148; a.mlf., *el-İber*, II, 120; Safedî, *el-Vâfi*, IX, 231; Sübkî, *Tabakât*, II, 261; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, Beyrut 1977, XI, 288; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IV, 127; Câmî, *Nefehât*, s. 227; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 120; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 50; Sezgin, *GAS*, I, 662; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, II, 328 vd.; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihrisü mahtûâtî mektebeti Köprülü*, İstanbul 1406/1986, II, 240; Necîb Mâyil-i Herevî, "Ebû 'Amr b. Nüceyd", *DMBİ*, VI, 67-68.

ERHAN YETİK

İBN NÜCEYM, Sirâceddin

(سراج الدين ابن نجيم)

Sirâceddin Ömer b. İbrâhîm
b. Muhammed el-Mısıfî
(ö. 1005/1596)

Hanefî fıkıh âlimi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Büyük dedesi Nüceym'e nisbetle İbn Nüceym lakabıyla anılır. Kaynaklar, hocalarından sadece ağabeyi Zeynüddin İbn Nüceym'in adını zikretmektedir. İbn Nüceym ilmi birikimi, titizliği, sade ve akıcı üslubu sayesinde karmaşık meselelerle ağıdalı fikhî metinleri anlaşılır hale getirmekte maharet sahibiydi. Yaşadığı devirde devlet adamları, ulemâ ve halkın sevgisini kazandı. Cemâziyelevvel 993'te (Mayıs 1585) tamamladığı *el-İkdu'l-cevher* adlı risâlesinin başındaki bir ifadesinden o tarihlerde Şeyhûniyye Medresesi'nde ders verdiği anlaşılmaktadır (Şeşen, II, 230). 6 Rebiülevvel 1005 (28 Ekim 1596) tarihinde Kahire'de vefat etti ve ağabeyinin Seyyide Sekîne hazîresindeki kabrinin yanına defnedildi.

Eserleri. 1. *en-Nehrü'l-fâ'ik*. Hanefî mezhebinin temel fıkıh kitaplarından olan Ebü'l-Berekât en-Nesefî'ye ait *Kenzü'd-dekâ'ik*'in en önemli şerhlerinden biri olup birçok yazma nüshası günümüze ulaşmıştır (bk. KENZÜ'D-DEKÂİK). 2. *İcâbetü's-sâ'il*. Tarsûsî Necmeddin Efendi'nin yargı hukukuna dair *Enfa'u'l-vesâ'il* adlı eserinin muhtasarı olan kitap Brockelmann tarafından ağabeyi Zeynüddin İbn Nüceym'e nisbet edilmiştir (*GAL Suppl.*, II, 87, 427). 3. *Tetimme fi'l-furûk mine'l-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. Zeynüddin İbn Nüceym'in meşhur eserinin altıncı bölümünü oluşturan "el-Furûk"u tamamlayan bir çalışmadır. Ahmed b. Muhammed el-Hamevî'nin *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* şerhi *Ğamzû 'uyûnî'l-beşâ'ir* ile birlikte yapılan baskılarında (İstanbul 1290; Beyrut 1405/1985) nâşir tarafından Sirâceddin İbn Nüceym'e atfedilmiştir. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*'in Dimaşk baskısının (1403/1983) nâşiri Muhammed Mutî' el-Hâfız da esere yazdığı mukaddimede (s. 10) Sirâceddin İbn Nüceym'e nisbet ettiği *Tetimme*'yi altıncı bölümün sonuna eklemiş, baş tarafına koyduğu açıklamada ise İbn Âbidîn'in bu kısmın Zeynüddin İbn Nüceym'e ait olduğu yönündeki iddiasına dikkat çekmiştir (s. 493). Brockelmann ise eseri Zeynüddin İbn Nüceym'e nisbet

Sirâceddin
İbn Nüceym'in
el-İkdu'l-cevher
fi'l-kelâm 'alâ
Sûretü'l-Keuşer
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Köprülü Ktp.,
Fâzil Ahmed Paşa,
nr. 1582/3)

